

pœna taxatur; et in hoc servat formam proportionatam commutativæ justitiæ, et proportionem arithmeticam, et æqualitatem pœnæ saltem legalis, seu jam taxatæ per suam legem, ad culpam, ut supra declaratum est. Et nihilominus non omnino excluditur proportio geometrica, ut supra in præmiis expositum est. Intercedit tamen nonnulla differentia, quia bonum est per se intentum, malum autem per accidens; præmium autem bonorum habet magnam rationem boni, et ideo in illo est per se intentum, non tantum uniuscujusque beati præmium, sed etiam ordo, consociatio, et proportio omnium beatorum inter se, et consequenter etiam per se sunt intenta ipsa merita et eorum proportio, quatenus ad talem finem necessaria sunt. Vindicta vero peccati habet rationem mali, et ideo per sese non est intenta, sed tantum ex suppositione peccati; quod peccatum nullo modo est per se intentum, sed tantum permissum; et ideo neque proportio et ordo, inter ipsos qui puniuntur, videntur per se intendi, sed materialiter consequi ex condigna uniuscujusque punitione. Hac ergo ratione, retributio præmiorum magis videtur fieri secundum formam justitiæ distributivæ, quam pœnarum inflictio.

18. Nihilominus tamen non omnino excluditur hæc ratio et forma ab hac punitione prout a Deo fit, præsertim si cum Theologis supponamus Deum punire citra condignum, sive hoc sit in pœnis ipsis infligendis, sive (quod probabilius videtur) in ipsis taxandis. Nam, si Deus unicuique peccato non taxavit pœnam omnino adæquatam malitiæ ejus, et alioqui omnibus taxavit proportionatas pœnas cum aliqua proportione et æquitate, necesse est ut ad definiendas pœnas singulorum peccatorum non solum absolute, sed etiam comparate ad singulorum gravitatem respexerit. Quin potius in universum, quotiescumque pluribus debitum solvitur, et nulli eorum fit adæquata solutio, moraliter loquendo, non potest etiam fieri proportionata, nisi in solutione ipsa directe ac per se fiat comparatio personarum inter se; quia, cum illa proportio non consurgat ex adæquata retributione singulorum, sed ex inæquali, quæ certa non est, sed potest esse major et minor, fieri non potest ut æqualitas proportionis inter eos consurgat, nisi sit per se considerata; alias mere fortuito et contingenter insurgeret. In pœnis autem quæ a Deo infliguntur ad puram vindictam (de his enim agimus, nam aliæ, quæ medicinales

sunt, aliam habent rationem), servatur sine dubio proportionalitas pœnarum ad culpas, ut quantum culpa excedit culpam in suo ordine, tantum pœna excedat pœnam in gradu suo; nam hoc etiam ad æquitatem justitiæ, et optimam gubernationem spectat. Hæc autem proportionalitas non consurgit ex omnimoda adæquatione uniuscujusque pœnæ ad suam culpam, quia non puniuntur cum omnimoda æqualitate rei ad rem; neque etiam fortuito et mere contingenter consurgit, ut per se constat; ergo ideo consurgit, quia in ipsamet taxatione vel inflictione pœnarum, gubernator habuit respectum ad proportionem seu comparisonem culparum inter se. Quæ ratio cum simili proportione locum etiam habet in retributione præmiorum, quatenus illa fieri dicitur ultra condignum; nam secundum illum excessum non potest servari proportio inter multos, nisi sit per se intenta, et formaliter fiat comparatio inter illos.

19. *Objectio.—Solutio.—Quo sensu dicitur in Scripturis non accipere personas.*—Quod si dicat aliquis hunc excessum in præmiis, et diminutionem in pœnis non pertinere ad justitiam, sed ad misericordiam, respondeo, supposita illa voluntate miserendi, ad justitiam gubernativam pertinere illam ita dirigere, ut cum dicta proportione fiat; tum quia ubi non fit æqualitas omnimoda, ad commune bonum spectat ut fiat saltem proportionalis; tum etiam quia, moraliter loquendo, duo videntur includi in ratione præmiis proportionati tali merito. Unum est, ut qui tale meritum habet, talem sedem recipiat; aliud est, ut qui est minoris meriti, non adæquetur illi in præmio, seu in sede; et hinc consurgit dicta proportio, quæ, licet non æquali ratione, suo tamen modo ex eodem titulo postulatur in pœnis; nam, licet qui habet tale demeritum, per se mereatur tantam pœnam, quodammodo etiam meretur non adæquari, in pœna, alteri qui graviora habet demerita. Et ideo, si in hoc diminuitur pœna, debet in alio cum proportione diminui. Quod suo modo habere potest locum in humano principe seu gubernatore; aliquando enim, si multitudo personarum propter aliquod delictum punienda sit, non expedit in omnibus integram et adæquatam pœnam exequi, sed aliquid remittere ex gubernatoris arbitrio; tunc ergo debet ex vi justitiæ legalis æqualitatem proportionis inter eos servare. Quod si fortasse gravius puniat eum qui minus peccavit, et levius qui plus deliquit, non peccabit quidem contra justitiam

commutativam, si tota illa gravior pœna non excedit meritum culpæ ejus qui sic punitur. Neque etiam peccabit contra specialem justitiam distributivam, quia nullum jus violat ejus quem sic gravius punit; non ergo illi facit injuriam, sed Reipublicæ, et communi bono in illa personarum acceptione, quæ aliquando esse potest contra justitiam legalem, quando, scilicet, ipsamet postulat dictam proportionem. Secus autem esset si illa inæqualis punitione et omissio proportionis fieret ex alia ratione communis boni; tunc enim jam justitia legalis non obligaret ad proportionem servandam, et consequenter illa non esset acceptio personarum repugnans tali justitiæ. Atque hoc etiam modo dicitur Deus in Scriptura sacra non accipere personas, non solum in præmiis, verum etiam in pœnis reddendis: quia inter eas æqualitatem servat, saltem proportionis. Acceptio enim personarum, licet non semper opponatur justitiæ distributivæ specialiter sumptæ, semper tamen opponitur formæ et proportioni illius; signum ergo est etiam hanc formam et proportionem servare Deum in vindicatione culparum. Sic ergo satis constat quæ virtus in Deo sit justitia punitiva, et quis modus commutativæ vel distributivæ justitiæ in ea servetur.

20. *In pœna, quam a se quis exigit, locum habere potest utraque justitia.*—Ultimo tamen advertendum est hæc omnia intelligi de justitia punitiva, in qua Deus se habet ut efficiens, et reus tantum ut patiens; nam est alius modus puniendi delicta contra Deum commissa, per voluntariam satisfactionem, seu assumptionem pœnæ, exhibitam ab ipsomet qui deliquit, vel ab alio loco illius, et a Deo acceptatam. Qui modus vindictæ de peccatis fit ab hominibus justis in hac vita. Et licet procedat a justitia punitiva Dei, tanquam ab exigente et imperante, proxime tamen procedit ab ipsomet reo seu satisfaciente, quia non passive tantum, sed active ad eam concurrat. Et in hoc genere punitionis habere potest locum propria justitia Dei commutativa et distributiva. Nam, si supponatur promissio et pactum, ex justitia commutativa obligatur Deus ad illam satisfactionem ita acceptandam, ut aliam pœnam pro tali peccato non infligat, ut in superioribus declaratum est. Atque hæc sint a nobis dicta de attributo divinæ justitiæ, ex quibus constat, non solum ad quam justitiam pertineat distributio præmiorum, quod a nobis principaliter propositum fuerat, sed etiam inflictio pœnarum, et omnes alii actus provi-

dentia divinæ, qui aliquam rationem justitiæ participant; hæc enim omnia connexa sunt, et ad complementum doctrinæ fuerunt necessaria.

SECTIO VI.

QUOMODO SATISFACIENDUM SIT DIFFICULTATIBUS IN PRINCIPIO POSITIS.

1. *Ad auctoritatem Scholasticorum respondetur.*—Superest ut fundamenta contrariæ sententiæ quæ in principio posuimus, dissolvamus. Primum fundabatur præcipue in auctoritate Scholasticorum, de quibus non nego obscurius locutos fuisse de hac divina justitia, magisque insinuare justitiam illam quam nos gubernativam seu providentialem appellamus; de alia vero propria justitia commutativa vel distributiva perpauca dicere. Jam vero ostendimus nonnullos graves Theologos satis clare de justitia distributiva Dei locutos fuisse, nonnullos etiam de commutativa, præsertim D. Thomam et Capreolum; alios vero, qui illam negant, loqui de commutativa secundum eum rigorem, et proprietatem quam habet in hominibus, non tamen secundum formalem conceptum abstractum, quem nos declaravimus. Ipsi vero considerationem illam fere prætermisissent videntur, non tamen negasse.

2. *Ad D. Anselmum respondetur, ejusque verba explicantur.*—*In decentia divinæ voluntatis magna est latitudo.*—Quod vero spectat ad verba D. Anselmi, constat manifeste, ex toto illo cap. 10, Anselmum loqui ibi latissime de justitia Dei prout significat quancumque virtutem, seu rectum affectum beneficiendi, seu operandi circa alios. Quod patet ex illis verbis: *Justum est ut malos punias; et justum est ut malis parcas;* nam certum est utrumque horum non pertinere ad justitiam specialiter sumptam, sed generatim. Deinde de divina justitia sic sumpta, et de omni virtute sub illa comprehensa, verum est, quod Anselmus ad Deum ait: *Justus es, quia facis quod decet te summe bonum.* Hæc vero decentia non est eadem in omnibus attributis divinæ voluntatis; misericordia enim, veritas et justitia, etc., decet divinam bonitatem; aliter tamen et aliter, secundum præcisas rationes eorum loquendo. Ex hoc ergo non excluditur quin in Deo possit esse propria justitia, sicut non excluditur quod in eo sit propria fidelitas; nam, sicut decet divinam bonitatem implere

promissa, ita etiam servare pacta, et reddere unicuique jus suum. Unde, ut supra etiam attingebamus, in hac decencia divinæ bonitatis est magna latitudo: quædam enim est solius congruitatis, alia etiam necessitatis, non quidem absolute, sed ex aliqua suppositione; in quo gradu decencia justitiæ continetur. Item alia est decencia in solo ipso Deo fundata, ut est, verbi gratia, decencia misericordiæ, quæ propterea dicitur esse maxime propria ipsius Dei, et quodammodo prima, quia nihil supponit ex parte creaturæ, nisi ipsum nihil; alia vero est, quæ aliquo modo fundatur in creatura, ratione alicujus proprietatis vel actionis ejus; quamvis non fundetur in illa sola, quin principaliter etiam fundetur in actione et virtute ipsius Dei. Et ad hunc ordinem spectat decencia justitiæ, sicut et fidelitatis, ut ex hactenus dictis satis constare potest.

3. Quocirca, cum Anselmus, eodem loco, negationem illam adjunxit: *Justus es, non quia nobis reddas debitum*, necessario exponendus est de debito, quod ex nobis tantum aut principaliter oriatur, non vero de debito, quod oriatur ex ipso Deo, seu ex aliqua suppositione ab illo profecta; cum non possit Anselmus negare debitum fidelitatis; et ob eandem causam non excludit debitum justitiæ, quia in hoc cum alio convenit, quod etiam est ex suppositione promissionis divinæ, distincto tamen modo, et ideo etiam debitum ipsum, et attributum ad quod pertinet, diversæ rationis est, ut declaravimus. Neque nunc discepto de illis loquendi modis, an Deus dicendus sit debere sibi vel etiam nobis; nam alibi ostendi Patres utroque modo esse locutos, et utrumque esse in rigore verum, si recte explicetur. Et posterior quidem locutio aptior est ad propriam et specificam rationem talis debiti, et rationem justitiæ in eo fundatam declarandam. Prior vero modus castior est et aptior ad declarandam radicem et principalem causam talis debiti, et quomodo in Deo sine ulla imperfectione cadere possit. In hoc ergo sensu negat Anselmus Deum solvere nobis debitum, quod, scilicet, ex nobis in nobis sit, et non principaliter ex ipso Deo.

4. *Expenduntur alia verba Anselmi.* — Ex juxta hæc interpretanda sunt alia verba ejusdem Anselmi in eodem Prosolog., cap. 11: *Id solum justum est quod vis, et non justum quod non vis*; nam in illis justum idem est quod sanctum, honestum, licitum; quo modo manifestum est justum esse quicquid Deus vult. Hunc autem esse sensum evidenter pa-

tet, tum ex omnibus antecedentibus verbis, in quibus tam punire malos quam illis parcere, dicit esse justum, si Deus vult illud; tum ex verbis sequentibus: *Sic ergo nascitur de justitia tua misericordia tua, quia justum est te sic esse bonum, ut et parcendo sis bonus.* Constat enim misericordiam non oriri a justitia ut est speciale attributum; nam potius justitia supponit misericordiam; nemini enim posset Deus aliquod bonum ex justitia reddere, nisi prius aliud ex misericordia contulisset; loquitur ergo de justitia generali, seu collectiva, pro integra sanctitate; et in hoc sensu dicit ex sanctitate Dei oriri misericordiam, vel quoad effectum, vel quoad consecutionem, ac si diceremus recte sequi habere partem, qui totum habet. Unde cum ait: *Justum est te sic esse bonum, ut et parcendo sis bonus*, perinde est ac si diceret: Sanctum est, seu tuæ perfectioni debitum; non ergo loquitur Anselmus de speciali attributo justitiæ. Et adhuc in illo sensu, propositio illa: *Justum est quod vis*, accipi potest, vel in simplici sensu affirmativo, seu de inesse. Et sic est per se nota, quia Deus nihil velle potest, nisi juste et sancte. Vel etiam accipi potest in sensu causali, id est, *quod vis ideo justum est, quia tu illud vis.* Et in hoc sensu declaratione indiget; nam quædam sunt actiones per se ita honestæ, ut objective sumptæ justæ sint per sese et ex propria natura, et non solum quia Deus vult illas.

5. Quapropter obscurum est, quod Anselmus subjungit: *Quod non vis injustum est*; multa enim non vult Deus, quæ non propterea mala sunt seu injusta, sed possunt esse vel indifferentia, vel etiam justa; et quamvis Deus non velit salvare Judam, non propterea injustum esset eum salvare; possetque Deus id velle, salva justitia, id est, virtute et sanctitate. Respondetur, cum Anselmus ait id solum esse justum, quod Deus vult, id intelligi posse, vel respectu ipsius Dei, vel respectu nostri. Et priori modo (quem Anselmus intendere videtur) duplicem habet sensum verum. Prior est, id solum quod Deus vult, esse necessarium ad perfectam justitiam ejus, et (cum eadem proportionem alteram partem intelligendo), quod non vult, non est justum, id est, non est necessarium ad ejus justitiam. Et in eodem sensu habet suo modo locum causalis locutio; nam absolute ad justitiam Dei non est necessarium aliquid extra se velle. Et ideo, quod hoc vel illud pertineat ad justitiam ejus, non est nisi ex suppositione

voluntatis ejus, quod non impedit quominus, ex suppositione unius voluntatis, altera possit esse necessaria, etiam ex vera justitia. Alter sensus est, id solum actu fieri juste quod Deus vult, et ideo fieri juste quia vult; nam, licet secundum esse essentiali, ut aiunt, aut in esse possibili, quædam ex se nota sint fieri juste, etiam a Deo, prius ratione quam intelligamus Deum velle illa, nihilominus non sunt actu justa, nisi quia Deus vult illa. Unde, in eodem etiam proportionato sensu, quæ Deus non vult non sunt actu justa, id est, non pertinent ad justam Dei operationem, quamvis non propterea mala sint vel injusta; neque enim id Anselmus dixit. Si vero locutiones illæ referantur ad nos, intelligendæ sunt juxta vulgatam distinctionem, et doctrinam Theologorum. Nam quod Deus vult nos velle, id nobis est justum, et e converso, quod non vult nos velle, non est positive, ut ita dicam, justum; quamvis in hoc præcise non sit contrarie seu privative injustum, nisi etiam Deus positive velit nos illa non velle. Sed hæc et similia omitto, quia ad præsentem causam non referunt, solumque tacta sunt propter intelligentiam Anselmi, et ut constet illum non loqui de speciali justitia, sed de generalissima.

6. Ad rationem in illa prima difficultate tactam, quod debitum justitiæ includit imperfectionem, jam sæpe responsum est in doctrina superius tradita; simpliciter enim negatur assumptum, loquendo de debito generali et abstracte, sicut et de justitia. Vel majoris claritatis gratia distinguatur; nam debitum, quod omnino potest ab extrinseco provenire, et tollit omnino dominium rei, vel ad ejus carentiam seu privationem obligat, dicit imperfectionem; debitum autem, quod potest oriri ex suppositione propriæ voluntatis, non obligat ad privationem proprii dominii, sed solum ad communicationem rei propter ejus dominium retento, nullam dicit imperfectionem, sed potius dicit perfectum usum propriorum honorum cum immutabilitate voluntatis. Et hoc genus debiti potest sufficere ad veram justitiam Dei, ut in superioribus declaratum est. Quod vero Scotus aiebat, divinam voluntatem extra se esse omnino indifferentem, et ideo ad nihil determinari ex justitia, nisi ad id quod decet divinam bonitatem, absolute verum est; nihil tamen contra nos, aut contra veram justitiam concludit. Recte tamen inde infertur primum actum divinæ voluntatis (nostro modo loquendi), circa bo-

num communicandum creaturæ, non posse esse justitiæ. Nihilominus tamen, ex suppositione unius actus, potest voluntas divina necessario determinari ad alium; ita, supposita voluntate miserendi, seu benefaciendi, et adjuncta promissione, seu pacto cum omnibus conditionibus requisitis, potest ad verum actum justitiæ determinari.

Secundæ difficultati satisfi.

7. *Ad primam rationem.* — Secunda difficultas erat de justitia commutativa, circa quam iterum inculcatur auctoritas Theologorum, de qua satis est dictum. Ad rationem autem primam, quæ erat, quod inter nos et Deum non potest esse commutatio, quia Deus nihil accipit a nobis, respondemus, ex dictis in superioribus, nihil quidem a nobis accipere, quod ei sit utile aut commodum; nihilominus tamen id accipere, quod a nobis exigit, obedientiam scilicet et obsequium; quod licet utilitatem ei non afferat, ad honorem tamen ejus pertinet, et hoc satis est ut sit commutatio aliqua inter meritum apud ipsum et præmium ab ipso collatum, et inter satisfactionem exhibitam et remissionem pœnæ. Atque hoc etiam sufficit ad rationem dati et accepti abstracte sumpti, et sine imperfectione ex parte accipientis. Neque enim necesse est hæc limitare, et materialiter (ut ita dicam) coarctare ad omnem modum et imperfectionem humanam. Quod si ita loquamur, ad summum concludemus non esse in Deo justitiam commutativam civilem seu humanam, non vero quod nulla omnino sit, cum ratio ejus formalis abstractior concipi possit, et sine ulla imperfectione.

8. *Ad secundam.* — Ad secundam vero rationem Durandi, quod Deo non possumus reddere æquale, respondetur, solum concludere neque inter nos et Deum (Christum semper excipio) posse esse justitiam rigorosam, quæ gratiam aliquam et remissionem nobis factam non præsupponat; neque etiam posse nos ex nobis Deum obligare ad reddendum præmium, nisi in vi pacti et verbi ejus. Non tamen probat illa ratio, quod ex suppositione gratuiti doni et pacti, possit in nobis esse vera justitia respectu Dei; quia tunc possumus reddere seu efficere aliquid æquale præmio reddendo: nec tunc obligamur ad efficiendum illud opus in gratiarum actionem propter beneficium acceptum. Imo, licet sub hac